

УДК 378:81'243:316.72

Олексенко Олена Олексіївна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри іноземних мов та перекладу
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця
ooo2014@ukr.net

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Багатонаціональність України створює особливі умови для соціалізації представників різних національностей, що обумовлює існування полікультурного освітнього простору. Збільшення обсягів міжнародного співробітництва вимагає від фахівців швидко й ефективно пристосовуватися до інноваційних технологій, використовувати вітчизняний і зарубіжний досвід у професійній діяльності, здійснювати ефективну професійну комунікацію з партнерами інших країн. Така полікультурна ситуація є підґрунтям для багатомовності окремої особистості, а також для усвідомлення нею актуальності вивчення іноземних мов, що є не тільки засобом спілкування з іноземцями, але й інструментом пізнання національних культур, ключем до здійснення ефективної професійної діяльності. Відтак, полікультурний підхід визначає напрям професійної підготовки студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий пошук із зазначеної проблеми виявив, що полікультурна освіта була предметом дослідження вітчизняних (Я. Гулецька, І. Зязюн, В. Каврайський, О. Ковальчук, Т. Радченко й інші) та зарубіжних учених (Г. Бейкер, Б. Вульфсон, К. Грант, К. Кларк, М. Макаєв, С. Наушабаєва, Е. Холлінс й

інші). Попри значущі теоретичні й методичні розробки в даному напрямі, згідно з опитуванням викладачів багатонаціональних ВНЗ, ефективну взаємодію в полікультурному просторі гальмують негативні особистісні якості студентів (зневага і гордовитість до представників інших культур), сприйняття інших культур через призму власної і, як наслідок, прояви етноцентричності тощо. Оскільки полікультурність є основою сучасної освітньої системи, то основним завданням вищої школи сьогодення має стати виховання міжкультурної толерантності й емпатійності, що стає можливим під час цілеспрямованих заходів у навчальному процесі. Використання іноземних мов як засобу соціокультурного розвитку студентів уможливить не тільки отримання якісних результатів в оволодінні мовою, а й сприятиме розвитку їхніх особистісних якостей.

Мета статті: розкрити процес реалізації полікультурного підходу на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед основних цілей освітнього процесу визначаємо такі: надання студентам знань щодо змісту, структури та функцій полікультурної взаємодії; вироблення певних умінь і навичок ефективного використання комунікативних засобів (вербальних, невербальних, паралінгвістичних); формування професійно значущих якостей особистості (мотивації, рефлексивності, толерантності тощо).

У процесі навчання іноземним мовам керуємося принципами, на яких базується сучасна мовна освіта. Серед них – принцип гуманізації вищої професійної освіти, професійної спрямованості підготовки студентів до міжкультурної комунікації, цілісності педагогічного процесу (що підтримуються принципом мультикультуральності змісту початкової діяльності та поліваріантності методів, засобів і організаційних форм навчання), науковості змісту й методів навчання, індивідуалізації навчання, культуровідповідності, діалогу культур (що підтримується принципом

кооперації та безконфліктної взаємодії), самосвідомості (що підтримується принципами толерантності й критичного мислення) [1].

Відповідно до зазначених цілей і принципів визначаємо зміст полікультурної компетентності, який складається з мотиваційного, когнітивного та комунікативно-поведінкового компонентів. Зміст відображає сформовану систему знань, умінь, навичок особистості, досвіду її творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу. Вміння та навички мотиваційного компонента створюють підґрунтя для формування необхідних професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців. Когнітивний компонент орієнтує майбутніх фахівців на засвоєння знань. Комунікативно-поведінковий компонент уможливорює набуття практичного досвіду використання мови, що вивчається: від репродукування відомих способів діяльності за зразком до творчого пошуку нових знань і способів розв'язання проблемних завдань професійної діяльності.

Полікультурний підхід під час навчання іноземних мов реалізовано в процесі аудиторних форм навчальної діяльності. Розглянемо деякі з методів навчальної діяльності.

Для розвитку мотиваційного компоненту використовуємо рольові ігри «Карусель», «Відверте рукостискання», «Перше враження» тощо. Під час гри «Карусель» студенти демонструють різні види привітань. Мета гри полягає в одночасному активному задіянні всіх учасників педагогічного процесу. Студенти формують внутрішній і зовнішній кола: учасники внутрішнього кола становляться спиною до центру, зовнішнього – обличчям. Внутрішнє коло – нерухоме, зовнішнє, за сигналом ведучого, пересувається. Завдання гравців внутрішнього кола – привітати кожного партнера з протилежного кола. Учасники зовнішнього кола мають віддзеркалити привітання. Серед форм привітань студенти використовують як безконтактні (махання рукою, кивок, реверанс), так і контактні (обійми, рукостискання тощо). Деякі

обирають привітання, специфічні для певних соціальних та етнічних груп (піонерський салют, японський уклін тощо). У результаті учасники педагогічного процесу дізнаються про вплив форм привітання на комунікативний стиль культури, усвідомлюють необхідність їх вивчення для ефективної взаємодії в полікультурному світі.

З метою усвідомлення відмінностей у поведінці представників різних культур використовуємо рольову гру «Відверте рукостискання». На першому етапі учасники мають потиснути руку кожному з партнерів, назватися й повторити ім'я партнера. На другому етапі учасники гри вигадують для себе нове ім'я, що складається з прикметника, який починається на першу літеру справжнього ім'я, та іменника на останню літеру прізвища. Завдання гравців – використати тільки ліву руку для рукостискання й представитися під новими іменами. За умови зміни природної поведінки, як наприклад, використання лівої руки замість правої, студенти відчують незручність, незграбність, вони мають докладати зусиль, щоб запам'ятати, як робити «правильно». Проте деякі студенти (для яких головною є ліва рука) практично вперше в житті відчують перевагу.

У рольовій грі «Перше враження» учасники отримують різні картки з моделлю невербальної поведінки. Під час взаємодії вони діляться зі своїми партнерами інформацією щодо професійної діяльності, дотримуючись запропонованої моделі невербальної поведінки. Так, один із гравців має постійно випромінювати щасливу посмішку. Іншому слід уникати зорового контакту й перебільшувати блимання очима. Третій має витримувати сорокасантиметрову дистанцію з партнером, навіть, якщо останній постійно відходить, і т. п. Під час дебрифінгу студенти роблять такі висновки: невербальна поведінка значною мірою впливає на сприйняття інформації, що передається; невербальні зразки поведінки є культурно обумовленими; обізнаність щодо зразків невербальної поведінки ділових партнерів підвищує

ефективність комунікації.

Для розвитку когнітивного компоненту студенти отримують завдання порівняти культуру з айсбергом [2]. Вони аналізують її зовнішні (верхівка айсберга) та внутрішні (підводна частина айсберга) прояви; на основі здобутих знань складають концептуальні карти щодо ключових понять. Працюючи в групах, на прикладі концептуальної карти, студенти виокремлюють стереотипи щодо певних культур. За описом стереотипів партнери з іншої групи мають визначити відповідну культуру.

Вивчення особливостей різних культур щодо значення кольорів у міжнародному бізнесі проводимо за допомогою методики «Коллажування». Увазі студентів представлено квітку ромашки з різнокольоровими пелюстками. На основі різних джерел інформації та власного досвіду студенти підбирають асоціації з різних культур до кожного кольору.

Під час вивчення типологій різних культур зацентровано увагу на цінностях, відносинах і моделях поведінки. Студенти аналізують такі параметри культур: монохронність / поліхронність, висококонтекстуальність / низькоконтекстуальність, індивідуалізм / колективізм, ієрархія / рівноправність, ступінь запобігання невизначеності, маскуліність / фемініність, зорієнтованість на минуле / зорієнтованість на теперішнє або майбутнє [3]. Усвідомлення відмінностей культур за вказаними параметрами є основою для успішної взаємодії з іноземними партнерами: уможливорює орієнтування в соціокультурних показниках нового культурного середовища, прогнозування соціокультурних утруднень, відбір засобів для їх усунення.

Під час ознайомлення з моделлю «Томаса-Кілманна» [4] студенти аналізують поведінкові стилі в конфліктних ситуаціях (пристосування, співробітництво, запобігання, конкуренція, погодження на компроміс). Робота з автентичними джерелами служить базою для отримання країнознавчої інформації. Засвоєння не тільки слів-реалій, а й контрастивної країнознавчої

інформації щодо побуту, ритму життя, структури суспільства, правил поведінки тощо, сприяє формуванню толерантного ставлення до інших культур, викликає готовність до їх розуміння.

Розвиткові комунікативно-поведінкового компоненту сприяє гра-спаррінг «Я – сама довершеність». Завдання одного з учасників полягає в наданні партнерові максимальної кількості позитивної інформації про себе протягом однієї хвилини (риси характеру, особливості зовнішнього вигляду, труднощі, що вдалося успішно подолати). Промовець має представити особисту інформацію з ентузіазмом і гордістю. Слухач уголос підраховує перелічені особливості, демонструє зацікавленість і підтримку, стимулює партнера продовжувати розповідь. На наступному етапі слухач розповідає групі про довершеність партнера. Означене завдання навчає студентів бути уважним до особливостей партнера з комунікації, підкреслювати їх значущість, критично ставитися до власної особистості; доводить, що в результаті активного слухання формуються довірливі стосунки, які є надійною основою для успішної полікультурної взаємодії.

Значущість вербального аспекту в полікультурному розмаїтті доведено в практичному використанні методу «Подвійний переклад». Сутність методу полягає в конвеєрному перекладі певного тексту: перший учасник читає його українською мовою, другий – перекладає англійською, третій перекладає англійський варіант німецькою мовою, четвертий перекладає знов українською. У результаті перший варіант тексту не співпадає з кінцевим, що свідчить про високу ймовірність зміни смислу інформації в процесі її передавання представникові іншої культури.

Для самостійного опрацювання матеріалу студентами, використовуємо метод «Etic-підхід», що спрямовано на збір, інтерпретацію й узагальнення країнознавчої інформації. Завдання полягає у вивченні двох або декількох культур, з'ясуванні міжкультурних відмінностей і схожості. Одиниці аналізу й порівняння мають не підпадати під культурний вплив. У процесі виконання

завдання студенти займають позицію спостерігача, прагнучи дистанціюватися від обраних культур, формують гіпотезу і категорії для її доказу.

Зазначені методи впродовж аудиторної роботи зі студентами сприяють формуванню позитивних професійних ціннісних орієнтацій і комунікативних умінь. Моделювання ситуацій максимально наближає педагогічний процес до реального професійного середовища, забезпечує формування особистісних якостей і досвіду взаємодії у полікультурному світі. Студенти опановують навички коректної поведінки, усвідомлюють значущість дотримання правил мовного етикету, вимог до культури мовлення партнерів з комунікації.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, полікультурний підхід до викладання іноземних умов реалізовано через відповідні цілі, принципи, зміст, методи і форми навчальної діяльності. Полікультурний підхід спрямовує активність студентів на підготовку до полікультурної взаємодії, формує досвід соціокультурної комунікації. Набуття вмінь аналізу комунікативних ситуацій, контролю комунікативної поведінки, а також формування культури мовлення в ситуаціях професійного спілкування з представниками різних культур є надійною основою для становлення студентів суб'єктами діалогічного спілкування в полікультурному світі.

Вивчення зарубіжного досвіду щодо застосування полікультурного підходу у вищій школі вважаємо перспективою подальших розвідок у даному напрямі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Олексенко О. О. Педагогічні принципи підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності до міжкультурної комунікації / О. О. Олексенко // Наукові праці вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет»: Серія: Педагогіка, психологія і

соціологія: Всеукр. наук. зб. – Красноармійськ, 2015. – № 1 (16). – С. 143–150.

2. Comparison of Culture with Iceberg [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/search?q=comparison+of+culture+with+iceberg>.

3. Hofstede G. S. Culture Consequences: Comparing Values, Behaviours, Institutions and Organisations Across Countries / G. S. Hofstede. – Thousands Oaks: Sage Publications, 2001. – 216 p.

4. R. Kilmann, W. Thomas. Developing a Forced-Choice Measure of Conflict-Handling Behaviour: «The MODE» Instrument, Educational and Psychological Measurement, 1977. – P. 309–325.

REFERENCES

1. Oleksenko, O. O. (2015) Pedagogichni pryntsypy pidgotovky maibutnikh menedzheriv zovnishnioekonomichnoi diialnosti do mizhkulturnoi komunikatsii. Naukovi pratsi vyshchogo navchalnogo zakladu «Donetskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet». Serii: Pedagogika, psykholohiia i sotsiologiia. [Pedagogical Principles of Training Future Managers of Foreign Economic Activity for Cross-Cultural Communication. Scientific Papers of Higher Educational Institution «Donetsk National Technical University». Series: Pedagogy, psychology and sociology]. Krasnoarmiisk, № 1 (16), 143–150.

2. Comparison of Culture with Iceberg [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.google.com.ua/search?q=comparison+of+culture+with+iceberg>.

3. Hofstede G. S. Culture Consequences: Comparing Values, Behaviours, Institutions and Organisations Across Countries / G. S. Hofstede. – Thousands Oaks: Sage Publications, 2001. – 216 p.

4. R. Kilmann, W. Thomas. Developing a Forced-Choice Measure of Conflict-Handling Behaviour: «The MODE» Instrument, Educational and Psychological Measurement, 1977. – P. 309–325.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олексенко Олена Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри

іноземних мов та перекладу Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця.

Наукові інтереси: методика навчання англійської мови у вищій школі, мультикультурний підхід до формування особистості фахівця.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Oleksenko Olena Oleksiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, S. Kuznets Kharkiv National University of Economics.

Circle of scientific interests: methods of teaching foreign languages in higher educational institutions, multi-cultural approach to forming a specialist's personality.

ОЛЕКСЕНКО Олена Олексіївна. ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкрито процес реалізації полікультурного підходу до викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах. На основі цілей і принципів окреслено зміст полікультурної компетентності майбутніх фахівців, що складається з мотиваційного, когнітивного та комунікативно-поведінкового компонентів. Закцентовано увагу на методах навчальної діяльності, що служать основою для розвитку вказаних компонентів.

Ключові слова: полікультурний підхід, викладання іноземних мов, вищі навчальні заклади, методи навчальної діяльності.

ОЛЕКСЕНКО Елена Алексеевна. ПОЛИКУЛЬТУРНЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Статья посвящена процессу реализации поликультурного подхода к преподаванию иностранных языков в высших учебных заведениях. На основе целей и принципов описано содержание поликультурной компетентности будущих специалистов, которое состоит из мотивационного, когнитивного и коммуникативно-поведенческого компонентов. Раскрыты методы учебной деятельности, которые служат для развития указанных компонентов.

Ключевые слова: поликультурный подход, преподавание иностранных языков, высшие учебные заведения, методы учебной деятельности.

OLEKSENKO Olena Oleksiivna. MULTICULTURAL APPROACH TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Multinationality of Ukraine creates special conditions for socialisation of representatives of various nationalities that stipulates the existence of multicultural educational environment. Such a language situation is a basis for multilingualism of a personality, as well as

for realising the urgency of studying foreign languages that is not only a means of communication but also an instrument of learning the world, national and social cultures. According to the outlined goals and principles of the educational process the content of multicultural competence is defined that consists of motivational, cognitive, communicative and behaviour components. The multicultural approach by studying foreign languages is realised in the process of in-class forms of the educational activity. The key methods of the educational activity are considered. Thus, to develop the motivational component the role games «Merry-Go-Round», «Sincere Handshake», «First Impression» are used. To develop the cognitive component students are proposed to compare cultures to an iceberg, analyse cultural dimensions, role-play «Collaging». Communicative and behaviour component is developed through such games as «I am perfect», «Double Interpretation», «Etic-Approach» and others. The multicultural approach directs students' activity at training for multicultural interaction, forms experience of socio-cultural communication. Acquiring skills to analyse communicative situations, controlling communicative behaviour as well as forming speech culture is a solid ground for students to become subjects of a dialogue communication in the multicultural world.

Keywords: *multicultural approach, teaching foreign languages, higher educational institutions, methods of educational activity.*